

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАНОВЛЕННЯ

П. І. Блозва, м. Київ

Висвітлено проблему становлення і трактування поняття “політична культура”. Визначено, що цей конструкт у психологічному дискурсі доцільніше досліджувати, вивчаючи його складові частини, що дасть змогу з’ясувати міру долученості особистості до політичного середовища та її компетенції в ньому. Виділено такі структурні компоненти політичної культури: політичні цінності особистості, її уявлення про політику, мотиви участі особистості в політичній взаємодії, політичні символи, які поділяє особистість, її політична поведінка. Виявлено, що політична культура сучасної молоді формується під впливом трьох чинників: компетентності особистості в політиці (відображає уявлення особистості про політику, знання способів взаємодії в політичному житті), статусу залученості до політичного середовища (відображає ставлення особистості до політики загалом і своєї ролі в ній зокрема) і громадянської активності (відображає можливості особистості впливати на політичний процес у суспільстві та усвідомлення нею наявності цього ресурсу).

Ключові слова: політична культура, політичні цінності, уявлення про політику, політичні символи, політична поведінка, політична компетентність, громадянська активність

Проблема. Пізнання політичного життя суспільства неможливе без вивчення його політичної культури, яка, зачіпаючи всі грані суспільного життя, пояснює витоки, характер та особливості конкретної політичної системи, панівний політичний режим, динаміку і спрямованість політичних процесів у суспільстві. Більше того, знання особливостей національної політичної культури відкриває перспективи для політичного прогнозування та ефективної реалізації конкретних політико-управлінських рішень. Варто зауважити, що апріорі політична культура посідає чільне місце в системі життєвих орієнтацій молоді, адже саме молоді люди є генератором нових ідей, інтенцій у суспільстві та каталізатором суспільних зрушень, а політичну сферу вони розглядають як ресурс, за допомогою якого можна втілити ці ідеї в життя. Проте місце і роль психологічних складових у політичній культурі почасти досі залишаються недослідженими.

Мета статті: виявлення психологічних чинників становлення структурних компонентів політичної культури молоді.

Одне з перших тлумачень поняття “політична культура” запропонував І. Г. Гердер, який цим терміном позначав рівень зрілості культури [5]. В українській політичній науці на початку ХХ ст. цей термін В. К. Липинський визначив як певний рівень бажання верств населення та їх уміння використовувати в політичній активності знання про політику та попередній досвід громадської діяльності [9].

Значний внесок у систематичне вивчення *політичної культури* зробили Г. Алмонд і С. Верба. Вони запропонували таке її тлумачення: це система суспільства, яка об’єднує знання його членів про політичне середовище, їхні почуття щодо нього і його оцінку. Поняття політичної культури усуває розрив між вивченням особи і політичної системи в цілому. Дослідники дійшли висновку, що політична культура охоплює політичні орієнтації трьох типів: патріархальну, підданську та орієнтацію на активну участь. Вони, власне, і постають як джерело трьох типів політичної культури: патріархальної, підданської і культури участі. Однак ідеальних типів політичної орієнтації в чистому вигляді на практиці не існує, вони співіснують і доповнюють одна одну [17].

Поряд із згаданими поняттями виділяють також термін “демократія спільнот” (Consociational democracy), або, за А. Лейпхартом, “демократія співучасті” [8]. Цей спосіб політичної діяльності ґрунтується на поєднанні таких орієнтацій, як автономія і партнерство, взаємне ветовання і компроміс, пропорційність і пріоритетність [2].

Як зазначає Г. Екстейн, політична культура співіснує з більш загальною культурою і, найімовірніше, ґрунтується на ній. Тут можна виділити дві найбільш важливі складові: перша – це високий рівень соціальної довіри і відповідальності, друга – те, що можна назвати “громадянськістю”, тобто прагнення учасників соціального процесу діяти спільними зусиллями багатьох рівних учасників, а не за допомогою ієрархічних взаємин. Це знаходить підтвердження і в інших ідеях дослідника, зокрема в думці, що політична культура спирається на широку мережу суспільних об’єднань та асоціацій. Звідси випливає, що політична культура передбачає масове визнання суспільством демократичних політичних цінностей, а також упровадження в політичне життя діяльності різноманітних політичних структур, принципів політичного плюралізму й толерантності [20].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що для ефективного та продуктивного функціонування суспільства в ньому має панувати політична культура певного типу. Її можна охарактеризувати як демократичну, оскільки головним джерелом влади є спільноти, які утворюють цей соціум. Звідси випливає, що політична культура суспільства являє собою набір політичних культур кожного учасника цієї спільноти. У нашому дослідженні увагу було зосереджено на вивченні рівня прояву

психологічних рис, які безпосередньо впливають на становлення політичної культури. У нашому розумінні політична культура – це певний рівень усвідомлення політичних процесів, довіри до соціально-політичних інститутів, поділяння цінностей свободи, толерантності, можливості для особистості активно долучатися до суспільно-політичних процесів. Отже, у понятті “політична культура” можемо виділити такі психологічні компоненти:

- уявлення особистості про політику,
- політичні цінності особистості,
- мотиви особистості до участі в політичній взаємодії,
- політичні символи, які поділяє особистість,
- політична поведінка особистості.

Пізнавальний компонент поєднує в собі знання і розуміння особистістю політичних проблем суспільства; структури, функцій та діяльності соціально-політичних інститутів; механізмів політичної влади, прийняття політичних рішень та їх реалізації; власного місця в політичній системі суспільства. У цілому когнітивний компонент відображає рівень політичної компетентності особистості, її політичний інтелект. Таким чином формуються різні моделі сприйняття політики [11].

Говорячи про вивчення політичних цінностей особистості, найдоречніше вживати термін “ціннісні орієнтації” як психологічні освіти в структурі особистості, які є результатом усвідомлення людиною своїх політичних цінностей. Ціннісні орієнтації складають ієрархічну систему й існують у структурі особистості тільки як її елементи. На переконання М. С. Янецького, неможливо уявити собі орієнтацію особистості на ту чи іншу цінність як якесь ізольоване утворення, що не враховує її пріоритетність, суб’єктивну важливість щодо інших цінностей, тобто поза системою [16].

Якщо говорити про вивчення політичних цінностей особистості, то найдоречніше використовувати поняття “ціннісні орієнтації”, які є результатом усвідомлення людиною своїх політичних цінностей. М. С. Яницький наголошує, що це відображення у свідомості людини важливих для неї життєвих настановлень та орієнтирів. Дослідник також зазначає, що неможливо уявити собі орієнтацію особистості на ту чи іншу цінність як якесь ізольоване утворення, що не враховує її пріоритетність, суб’єктивну важливість щодо інших цінностей, тобто не включене в загальну ціннісну систему особистості [16].

Політичні ціннісні орієнтації відображають, на нашу думку, найважливіші для особи життєві цілі в політичному середовищі. Вони становлять ієрархічну систему, що існує в структурі особистості невіддільно від інших її структурних компонентів.

П. Кларк і Дж. Вілсон вважають участь у політичних чи інших організаціях результатом дії трьох типів мотивів: матеріальних (включаючи матеріальні вигоди, які мають грошову вартість, можуть бути переведені в цінність або які сприймаються як нагороди); солідарних (нагороди, які випливають із самого акту участі, створюють можливість для спілкування, щоб здобути соціальний престиж, проявити почуття соціальної ідентифікації, наприклад партійності); цілеспрямованих (участь у досягненні поставлених цілей, які не дають особистісної вигоди, проте відіграють важливу роль у суспільстві) [19].

Що ж до символів, то вони постають цементувальним елементом будь-якої політичної системи і є основою політичної культури [13]. Засвоюючи, використовуючи та розвиваючи процес взаємодії, людина потрапляє під вплив тієї чи іншої символіки. На різних рівнях такий вплив мають, відповідно, символіка універсальна, соціетальна, міжособова, індивідуальна, ситуаційна [4].

Політичну поведінку характеризують рівнем сформованості умінь розв'язувати проблеми щодо захисту власних та громадських інтересів; здатністю оцінювати політичну ситуацію та наслідки власних дій у політичному середовищі; спроможністю цілеспрямовано впливати на політичне середовище [7]. Відтак хотіли б звернути увагу на початок активного дослідження таких аспектів участі, як політична поведінка окремих соціальних груп молоді, характер, форми, механізм та ефективність суспільно-політичної участі молодих громадян на різних суспільно-політичних рівнях [18; 21]. Враховуючи особливості молодіжної свідомості, яка відрізняється лабільністю і нестійкістю політичних інтересів, участь молодих людей у політиці доцільно розглядати залежно від умов здійснення ними самостійного політичного вибору та усвідомленої політичної поведінки [7].

Ми поставили перед собою завдання дослідити рівень прояву компонентів політичної культури української молоді та з'ясувати особливості їх становлення саме в молодих осіб. Для цього було проведено *емпіричне дослідження*, яке включало декілька етапів.

На *попередньому* етапі шляхом аналізу психодіагностичної літератури було дібрано діагностичний інструментарій, а також підбрано та апробовано психодіагностичні методики, що оптимально підходять для дослідження особливостей становлення політичної культури молоді. Відібрані методики було перевірено, щоб остаточно сформувати психологічний інструментарій для дослідження рівня психологічних показників політичної культури.

Респондентам було запропоновано два набори методик для дослідження рівня психологічних характеристик політичної культури. Суть такого поєднання в набори полягає в тому, що певні соціально-

психологічні особливості вимірюються двома схожими методиками, а за результатами дослідження мав бути сформований адекватний для використання варіант. Перший набір методик апробувався у групі чисельністю 67 осіб, а другий – чисельністю 53 особи. Відібрані психодіагностичні методики, на нашу думку, відображають рівень прояву структурних компонентів політичної культури молодшої особи.

Інваріантною методикою стала анкета Програми міжнародних соціальних досліджень “Громадянство II” 2014 року (ISSP MODULE 2014; Citizenship II), яку було перекладено українською мовою [22].

Отже, було створено два набори методик.

До першого набору методик увійшли:

- анкета “Громадянство II”;
- методика дослідження основних тенденцій політичної ідентичності [12];
- модуль дослідження цінностей Г. Гофстеде, спрямований на дослідження цінностей особистості [14];
- методика Г. Бієрбраура, спрямована на дослідження політичних настановлень [3];
- методика діагностики мотиваційної структури особистості (за В. Е. Мільман), що досліджує мотиваційну структуру особистості [10];
- опитувальник визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (опитувальник МПІС) Г. В. Циганенко, спрямований на вивчення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (дослідниця виділяє такі механізми: політична конкуренція, політична ідентифікація, домінантна автономізація, владне самоствердження, прагматична раціоналізація, нормативна непоступливість [15]).

До другого набору увійшли:

- анкета “Громадянство II”;
- тест соціальних і політичних позицій (автори – Г. Айзенк, Г. Вільсон), який дає змогу дослідити такі дихотомії: дозволеність-строгість, расизм-антирасизм, релігійність-атеїзм, соціалізм-капіталізм, лібералізм-антилібералізм, реакційність-прогресивність, пацифізм-мілітаризм [1].

Після опитування було проведено статистичний аналіз отриманих даних для формування оптимального набору методик дослідження політичної культури молодих осіб. Із першого набору відібрані: з методики дослідження основних тенденцій політичної ідентичності – політична включеність (-0,6), культурна ідентифікація (-0,706), прагматична автономність (0,746); з методики “Модуль дослідження цінностей” Г. Гофстеде – дистанція влади (-0,293), індивідуалізм (0,307); з методики Г. Бієрбраура – настановлення на політичну активність (0,611), ставлення до чинних політиків (0,581), схильність виправдовувати авторитаризм

(0,624); з методики діагностики мотиваційної структури особистості (за В. Е. Мільман) – життєзабезпечення (0,287), комфорт (0,217), соціальний статус (0,267), загальна активність (0,335), соціальна корисність (-0,276); з опитувальника МПІС Г. В. Циганенко – позиційна конкуренція (0,547), політична ідентифікація (0,48), домінуюча автономізація (0,342), владне самоствердження (0,32), прагматична раціоналізація (-0,234). Із другого набору були відібрані шкали “расизм” (0,685), “соціалізм” (-0,489), “лібералізм” (0,306), “реакційність” (0,736) і “пацифізм” (-0,575) Тесту соціальних і політичних позицій (автори – Г. Айзенк, Г. Вільсон). Таким чином ми сформуваємо батарею методик для дослідження показників політичної культури молоді.

Компонент політичної культури “уявлення особистості про політику” ми досліджували за такими шкалами: шкалою “Уявлення про громадянські обов’язки” анкети “Громадянство II”; шкалою “Зацікавленість політикою” анкети “Громадянство II”; шкалою “Уявлення про демократію” анкети “Громадянство II”; шкалою “Прагматична раціоналізація” опитувальника МПІС Г. В. Циганенко; шкалою “Ставлення до чинних політиків” методики політичних настановлень Г. Бієрбраура.

Компонент “мотиви особистості до участі в політичній взаємодії” ми вимірювали за кількома шкалами методик: шкалою “Владне самоствердження” опитувальника МПІС Г. В. Циганенко; шкалами “Життєзабезпечення”, “Комфорт”, “Соціальний статус”, “Загальна активність”, “Соціальна корисність”, методики діагностики мотиваційної структури особистості В. Е. Мільман.

Компонент політичної культури “політичні символи, які поділяють особистість”, досліджувався за допомогою Тесту соціальних і політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона (шкали “Расизм”, “Соціалізм”, “Реакційність”, “Лібералізм”); шкали “Схильність виправдовувати авторитаризм” методики дослідження політичних настановлень Г. Бієрбраура; шкал “Політична ідентифікація” і “Культурна ідентифікація” методики дослідження основних тенденцій політичної ідентичності.

Наступний психологічний компонент політичної культури – “політичні цінності особистості” – ми досліджували за допомогою модуля дослідження цінностей Г. Хофстеде зі шкалами “Дистанція влади” й “Індивідуалізм”; шкал “Домінуюча автономізація” і “Позиційна конкуренція” опитувальника МПІС Г. В. Циганенко; шкал “Толерантність”, “Довіра до соціально-політичних інститутів” анкети “Громадянство II”.

Компонент “політична поведінка особистості” вивчався за допомогою шкал “Прагматична автономність” і “Політична включеність” методики дослідження основних тенденцій політичної ідентичності; шкал “Громадська активність”, “Суб’єктність громадянської діяльності”; “Гро-

мадська включеність”, “Готовність до демонстрацій” анкети “Громадянство II”; шкали “Настановлення на політичну активність” методики дослідження політичних настановлень Г. Бієрбраура.

Наступним етапом нашого дослідження був *констатувальний*, у якому взяло участь 312 молодих осіб, у т.ч. 132 особи (42 %) чоловічої та 180 осіб (58 %) – жіночої статі. Нашою метою відтак було означити психологічні чинники становлення структурних компонентів політичної культури молоді. Для цього ми провели факторний аналіз; використовувалися середні значення, застосовувався метод максимальної правдоподібності для виділення і метод Варимакс із нормалізацією Кайзера для обертання факторів. Міра вибіркової адекватності Кайзера–Мейєра–Олкіна становила 0,503, що при рівні значущості 0,000 можна вважати достатнім рівнем для висновку про значущість результатів. Критерій згоди матриці отриманих факторів становив 0,000, що слід вважати хорошим результатом щодо інтерпретації отриманих даних. На основі аналізу даних отримано дев’ять факторів, які пояснюють 50,9 % дисперсії. У такий спосіб ми виявили *дев’ять чинників становлення політичної культури молоді особи*.

До першого фактору – “мобілізаційна політична активність”, який пояснює 7,9 % дисперсії, увійшли шкали “ставлення до чинних політиків” (0,655) і “настановлення на політичну активність” (0,629) методики дослідження політичних настановлень Г. Бієрбраура і шкала “прагматична автономність” (0,498) методики політичної ідентичності. Цей фактор вказує на особливість політичної активності сучасної молоді: більшість молодих людей схиляється до вимушеної політичної активності почасти під впливом зовнішніх факторів, а не з власної ініціативи. Прикладом тут може бути тимчасове працевлаштування молоді людини в штабі певного політика, ідеологію якого вона може й не поділяти, а керуватися іншими мотивами (приміром, їй пропонують досить просту і необтяжливу роботу, за яку обіцяють гарну матеріальну винагороду). Така позиція молоді видається досить тривожною, адже вона легко може стати підґрунтям для підкupu чи маніпулювання.

Другий фактор – “терпимість у громадській діяльності”, який пояснює 6,9 % дисперсії, утворили шкали “толерантність” (0,658), “громадська включеність” (0,554), “готовність до демонстрацій” (-0,512) анкети “Громадянство II”. Цей фактор свідчить про те, що толерантність разом із залученням до громадянської активності знижує рівень протестних настроїв серед молоді. Це можна пояснити тим, що долучення до громадської активності дає молодій людині відчуття контролю над власним життям та єднання з політиками, які впливають на неї. Така діяльність сприяє розвитку толерантності до інших людей, інших думок, що, без сумніву, знижує градус напруженості в соціумі, особливо серед

молоді, яка дуже часто стає рушієм активних змін у суспільстві. Не менш важливою в становленні громадської залученості молоді є роль толерантності: знаючи про різноманітність позицій, молода особа буде прагнути вислухати нові думки, донести власне бачення ситуації, при цьому не вдаючись до протестних дій.

Третій фактор – “статус політичної включеності”, який пояснює 6,6 % дисперсії, об’єднав такі шкали: “політична включеність” (0,699), “культурна ідентифікація” (0,61) методики політичної ідентичності, “позиційна конкуренція” (0,486) опитувальника визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення Г. В. Циганенко, “соціальний статус” (-0,418) методики діагностики мотиваційної структури особистості В. Е. Мільман. Цей фактор звертає увагу на те, що молодь усвідомлює роль конкуренції в політичній активності, розуміє важливість політики та долучення до політичного життя задля становлення нашої країни (про це свідчать шкала “культурної ідентифікації” та досить високі результати проведеного психологічного опитування). Проте політична включеність не гарантує підвищення соціального статусу політично активної молоді. Це можна пояснити тим, що багато хто з політиків вдається до брудних прийомів та маніпуляцій, через що в нашій країні слово “політик” дуже часто є синонімом корупції. Усе це впливає на статус людини, яка має справу з політикою або планує пов’язати своє майбутнє з політичною діяльністю. Таким чином, молодь усвідомлює важливість своєї політичної включеності, проте така діяльність дуже часто пов’язана з небезпекою втрати статусу серед референтної групи.

Четвертий фактор – “уявлення про політику”, який пояснює 5,6 % дисперсії, утворили шкали “уявлення про демократію” (0,536) анкети “Громадянство II”, “соціалізм” (-0,419), “пацифізм” (-0,566) Тесту соціальних і політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона. Відповідно до цього фактору сучасна молода особа не пов’язує демократію з мирними акціями, ненасиллям і соціальною політикою. Таку кон’юнктуру можна пояснити воєнними діями, які, на жаль, змушена вести наразі наша країна. Не меншу настороженість викликають шкали, які не увійшли до цього фактору, проте вирізняються стійкою залежністю. До таких, зокрема, можна віднести шкали “включеність у громадське життя” (-0,411), “довіра до соціально-політичних інститутів” (-0,293), “прояви суб’єктності в громадській діяльності” (0,366) анкети “Громадянство II”, “реакційність” (0,36), “расизм” (0,337) Тесту соціальних та політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона, “загальна активність” (0,292) методики діагностики мотиваційної структури особистості В. Е. Мільман. На основі цих даних можна зробити висновок, що молодь розглядає демократію як можливість проявити себе в активній соціально-політичній діяльності, хоч така активність і поєднується з реакційністю в поглядах. При цьому обер-

нено пропорційний показник довіри до соціально-політичних інститутів свідчить про те, що в політичній картині світу молоді наразі не поєднуються довіра до державних інститутів і демократія. Це наштовхує на думку про важливість політичної просвіти, навчання та поширення демократичних цінностей серед молоді.

До п'ятого фактору – “мотиви громадянської активності”, який пояснює 5,6 % дисперсії, віднесено шкали “громадська активність” (0,592) анкети “Громадянство II”, “життєзабезпечення” (0,566) і “загальна активність” (0,364) методики діагностики мотиваційної структури особистості В. Е. Мільман, “лібералізм” (-0,297) Тесту соціальних і політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона. Цей фактор засвідчує, що для молоді особи основним мотиватором участі в громадській активності є покращення свого життя та забезпечення для себе кращих умов, більш сприятливого середовища. Також громадська активність постає як мотиватор загальної активності молоді особи, тобто молодь убачає в громадській роботі можливість для прояву своєї енергії та підтвердження спроможності змінювати соціальне середовище. Проте насторожує факт “потрапляння” в цей фактор показника “лібералізм” зі знаком “мінус”. Це говорить певною мірою про нерозуміння молодими людьми особливостей функціонування ліберального демократичного суспільства, що тільки підвищує потребу в просвіті, ознайомлені з основними політичними цінностями та особливостями діяльності політичних інститутів.

До шостого фактору – “усвідомлення себе як громадянина”, який пояснює 5,3 % дисперсії, належать шкали “владне самоствердження” (0,387) і “прагматична раціоналізація” (0,397) опитувальника механізмів політико-ідеологічного самовизначення Г. В. Циганенко, шкала “реакційність” (-0,288) Тесту соціальних і політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона, шкали “уявлення про громадянські обов'язки” (0,43) і “зацікавленість у політичному житті” (-0,43) анкети “Громадянство II”. Цей фактор підтверджує, що молодь усвідомлює залежність своєї долі від громадянської активності, розуміє власні громадянські обов'язки та можливість проявляти владні інтереси, проте низький рівень зацікавленості політичним життям переводить “у пасив” погляди молоді особи на громадянську активність. По суті, молода особа знає, що їй потрібно, як їй цього досягти, хто впливає на її життя в політичному середовищі, але низький рівень зацікавленості політикою не дає їй можливості повною мірою проявити себе.

Сьомий фактор, який пояснює 4,6 % дисперсії, – “мотивація взаємодії із соціальними інститутами”. Цей фактор об'єднав такі шкали: “довіра до соціально-політичних інститутів” (0,365) анкети “Громадянство II”, “спілкування” (-0,399), “комфорт” (0,355), “соціальна корисність” (-0,324) методики визначення мотиваційної структури особистості

В. Е. Мільман. Відповідно до цього фактору для молоді людини основним мотиватором взаємодії із соціально-політичними інститутами є покращення свого добробуту. Такий меркантильний підхід, безперечно, підриває будь-яку громадську активність молоді в суспільстві. З огляду на негативну взаємодію в межах цього фактору таких показників, як мотивація до спілкування та мотивація до соціальної корисності, можна зробити висновок, що дуже часто молодь не бачить у чинних соціально-політичних інститутах суспільства джерела соціальної корисності чи царини для прояву своїх альтруїстських мотивів. Отож вона розглядає такі інститути передусім як можливість покращення власного життєвого комфорту, добробуту.

До восьмого фактору – “взаємодія із владою”, який пояснює 4,5 % дисперсії, увійшли шкали “схильність виправдовувати авторитаризм” (-0,524) методики дослідження політичних настановлень Г. Бієрбраура, “расизм” (-0,571) Тесту соціальних і політичних позицій Г. Айзенка і Г. Вільсона, “дистанція влади” (0,582) модуля дослідження цінностей Г. Гофстеде й “домінантна автономізація” (0,387) опитувальника механізмів соціально-політичного самовизначення Г. В. Циганенко. Відповідно до цього фактору молодь сприймає владу як щось доволі близьке і вважає, що може легко на неї впливати. Також особистість має високий рівень самоповаги та відчуття власної результативності в комунікації із владою. Про це також свідчить негативна взаємодія цього фактору з такими показниками, як виправдовування авторитаризму та расизму. Звідси випливає, що в подальшому молодь не буде вибачати владі прояви авторитаризму чи обмеження своїх прав.

Дев'ятий фактор – “політична суб'єктність” – пояснює 4,4 % загальної дисперсії. До нього увійшли шкали “політична ідентифікація” (0,502) опитувальника механізмів соціально-політичного самовизначення Г. В. Циганенко, “прояви суб'єктності в громадській діяльності” (0,489) анкети “Громадянство II”, “індивідуалізм” (0,451) модуля дослідження цінностей Г. Гофстеде. Цей фактор показує, що рівень політичної культури молоді людини залежить і від проявів індивідуальності в її вчинках та судженнях: наскільки самостійно молода особа може осмислити політичні події, настільки усвідомленим буде її політичний вибір.

Виокремлені в процесі дослідження фактори можна об'єднати в три групи: 1) компетентність особистості в політиці (уявлення про політику, політична суб'єктність, усвідомлення себе як громадянина); 2) статус залученості до політичного середовища (статус політичної залученості, мотиви громадянської активності, мотивація взаємодії із соціальними інститутами), 3) громадська активність (мобілізаційна політична активність, терпимість у громадській діяльності, взаємодія із владою). Ці групи відображають основні шляхи становлення структурних компонентів

політичної культури молоді: об'єднання у фактори різних шкал, які ми використовували для дослідження різних структурних компонентів, свідчить про спільну природу виокремлених нами раніше елементів політичної культури, а подібність отриманих факторів – в цілому про спільні вектори взаємодії під час формування політичної культури молодого особи. На основі наявних уявлень про політику і статус політиків у суспільстві, міри залученості молодого особистості до політичного середовища, наявності й усвідомлення нею ресурсів для прояву активності в суспільно-політичних подіях формується певна політична культура молоді. Отже, можна припустити, що вищезазначені три групи факторів формують три чинники становлення політичної культури молоді в Україні.

Висновки. Політична культура – це певний набір рис особистості, які характеризують її ставлення до політичного середовища, знання про нього та мотиви участі в його діяльності. Структуру політичної культури утворюють такі компоненти: політичні цінності особистості, її уявлення про політику, мотиви до участі в політичній взаємодії, політичні символи, які поділяє особистість, її політична поведінка.

Політична культура сучасної молоді формується під впливом трьох чинників: компетентності особистості в політиці (відображає уявлення особистості про політику, способи взаємодії в політичному житті), статусу залученості до політичного середовища (відображає ставлення особистості до політики загалом і своєї ролі в ній зокрема) і громадянської активності (відображає можливості особистості впливати на політичний процес у суспільстві та усвідомлення нею наявності цього ресурсу).

Література

1. *Айзенк Г.* Как измерить личность / Г. Айзенк, Г. Вильсон. – М. : Когито-Центр, 2000. – 129 с.
2. *Артемюв Г. П.* Политическая социология / Г. П. Артемюв. – М. : Логос, 2002. – 280 с.
3. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія влади / Вадим Васютинський. – К. : Київ. славіст. ун-т, 2005. – 492 с.
4. *Гердер И. Г.* Идеи к философии истории человечества / И. Г. Гердер. – М. : Наука. – 1977. – 703 с.
5. *Гончаров Д. В.* Теория политического участия / Д. В. Гончаров. – М. : Зерцало, 1997. – 383 с.
6. *Кияшко Л. О.* Динаміка когнітивної складової психологічної готовності студентської молоді до політичної участі / Л. О. Кияшко // Наукові студії із соц. та політ. психології : зб. статей / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2013. – Вип. 32 (35). – С. 207–217.

7. *Лейпхарт А.* Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // ПОЛИС Политические исследования. – 1992. – № 1-2. – С. 217–225.
8. *Липинський В. К.* Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму [Електронний ресурс] / В'ячеслав Казимирович Липинський; Ін-т східноєвроп. дослідж. НАН України. – 1995. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>.
9. Методика исследования политических установок : Приложение Б, п. 22 (авт. – Г. Биербраур) / Г. Биербраур // Социальный капитал: теория и психологические исследования : монография / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : РУДН. – 2009. – С. 242–243.
10. *Мильман В. Э.* Метод изучения мотивационной сферы личности / В. Э. Мильман // Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. – М., 1990. – С. 23–43.
11. *Найссер У.* Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии / У. Найссер. – М. : Прогресс, 1981. – 232 с.
12. *Скнар О. М.* Особливості політичної ідентичності старшокласників: досвід дослідження / О. М. Скнар // Соціальна психологія. – 2004. – № 5 (7). – С. 90–94.
13. *Татарко А. Н.* Методики измерения культур (Гл. 4): Методика Г. Гофстеда Модуль исследования ценностей – 1994 (4.1.1) // Методы этнической и кросс-культурной психологии: учеб.-метод. пособие / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М. : Высш. шк. экономики, 2011. – С. 63–65.
14. *Фарушкин М. Х.* Политическая культура общества / М. Х. Фарушкин // Социально-политические науки. – 1991. – № 4. – С. 103–112.
15. *Циганенко Г. В.* Питальник вимірювання рівня політико-ідеологічного самовизначення / Г. В. Циганенко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2003. – Т. V. – Ч. 5. – С. 294–298.
16. *Яницкий М. С.* Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2000. – 204 с.
17. *Almond G. A.* The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations / G. A. Almond, S. Verba. – Princeton NJ : Princeton University Press, 1963. – 576 p.
18. *Barber B.* Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age / B. Barber. – Berkeley–London–Los Angeles : University of California Press, 1984.
19. *Clark P.* Incentive Systems: A Theory of Organizations / P. Clark, J. Wilson // Administrative Science Quarterly. – 1961. – Is. 6. – № 2. – P. 129–166.
20. *Eckstein H. A.* A Culturalist Theory of Political Change / H. A. Eckstein // American Political Science Review. – 1988. – Is. 82. – № 3. – P. 789–804.
21. *Huntington S. P.* Political Order in Changing Societies / S. P. Huntington. – New Haven, Conn London : Yale University Press, 1968. – 263 p.
22. ISSP Research Group. International Social Survey Programme: Citizenship II – ISSP 2014 [Електронний ресурс] / ISSP Research Group // GESIS Data Archive, Cologne. – 2016. – Режим доступу : [doi:10.4232/1.12590](https://doi.org/10.4232/1.12590).

References

1. Eysenk, H., Wilson, G. (2000). *Kak izmerit lichnost* [How to measure personality]. Moscow: Kogito-Tsentr Publ. (rus).
2. Artemov, G. P. (2002). *Politicheskaya sotsiologiya* [Political Sociology]. Moscow: Logos Publ. (rus).
3. Vasiutynskiy, V. (2005). *Interaktsiina psikhologhiia vldy* [Interaction psychology of power]. Kyiv: Kyiv Slavonic University (ukr).
4. Herder, Y. G. (1977). *Idei k filosofii istorii chelovechestva* [Ideas for the philosophy of history]. Moscow: Nauka Publ. (rus).
5. Goncharov, D. V. (1997). *Teoriya politicheskogo uchastiya* [Theory of political participation]. Moscow: Zertsalo Publ. (rus).
6. Kiyashko, L. O. (2013). *Dynamika kohnityvnoi skladovoi psikhologichnoi hotovnosti studentskoi molodi do politychnoi uchasti* [Dynamics of the cognitive component of students' psychological readiness to political participation]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psikhologii* [Scientific Studies in Social and Political Psychology], 32 (35), 207–217 (ukr).
7. Leypkhart, A. (1992). *Mnogosostavnyye obshchestva I demokraticheskiye rezhimy* [Multipartite societies and democratic regimes]. *Politicheskkiye issledovaniya* [Polis. Political Studies], 1–2, 217–225 (rus).
8. Lypynskiy, V. K. (1927). *Lysty do brativ-khliborobiv pro ideiu i orhanisatsiiu ukrainskoho monarkhizmu* [Letters to fellow farmers about idea and organization of Ukrainian monarchism], <http://diasporiana.org.ua/wpcontent/uploads/books/3615/file.pdf>.
9. Tataro, A. N., Lebedeva, N. M. *Metodika issledovaniya politicheskikh ustanovok (avtor – Y. Bierbraur): Prilozheniye B, p. 22 (2009).* [Methods of study of political systems (Author – G. Bierbraur): Annex B, p. 22] In *Sotsialnyy kapital: teoriya i psikhologicheskkiye issledovaniya* [Social Capital: Theory and psychological research]. Moscow: Russian University of Friendship of Peoples (rus).
10. Milman, V. E. (1990). *Metod izucheniya motivatsionnoy sfery lichnosti* [The method of studying the motivational sphere of the person]. *Praktikum po psikhodiagnostike. Psikhodiagnostika motivatsii i samoregulyatsii* [Workshop psychodiagnosics. Psycho motivation and self-regulation]. Moscow (rus).
11. Naysser, U. (1981). *Poznaniye i realnost. Smysl i printsipy kognitivnoy psikhologii* [Cognition and Reality. The sense and the principles of cognitive psychology]. Moscow: Progress Publ. (rus).
12. Sknar, O. M. (2004). *Osoblyvosti politychnoi identychnosti starshoklasnykiv: dosvid doslidzhennia* [Features of senior political identity: research experience]. *Sotsialna psikhologhiia* [Social Psychology], 5 (7), 90–94 (ukr).
13. Tataro, A. N., Lebedeva, N. M. (2011). *Metodiki izmereniya kultur (Glava 4): Metodika G. Hofstede “Modul issledovaniya tsennostey – 1994” (p. 4.1.1)* [Measurement techniques cultures (Chapter 4): Methods of G. Hofstede (p. 4.1.1) Values survey Module]. In: *Metody etnicheskoy i kross-kulturnoy psikhologii* [Methods of ethnic and cross-cultural psychology]. Moscow: High School of Economics Publ. (rus).

14. Farukshin, M. Kh. (1991). Politicheskaya kultura obshchestva [Political Culture of society]. *Sotsialno-politicheskiye nauki* [Social and Political Sciences], 4, 103–112 (rus).
15. Tsyhanenko, G. V. (2003). Pytalyk vymiriuвання rivnia polityko-ideolohichnoho samovyznachennia [Questionnaire measuring the level of political and ideological self]. *Problemy zagalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka* [Problems of general and educational psychology. Proceedings of the Institute of Psychology named after H. S. Kostiuk], Vol. 4, H. 5, 294–298 (ukr).
16. Yanitskiy, M. S. (2000). *Tsennostnyye oriyentatsii lichnosti kak dinamicheskaya sistema* [Valuable orientations of the person as a dynamic system]. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat Publ. (rus).
17. Almond, G. and Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton NJ: Princeton University Press.
18. Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley–London–Los Angeles: University of California Press.
19. Clark, P. and Wilson, J. (1961). Incentive Systems: A Theory of Organizations. *Administrative Science Quarterly*, Is. 6, no. 2, 129–166.
20. Eckstein, H. A. (1988). A Culturalist Theory of Political Change. *American Political Science Review*, Is. 82, no. 3, 789–804.
21. Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven, Conn–London: Yale University Press.
22. ISSP Research Group (2016): International Social Survey Programme: Citizenship II in ISSP 2014. GESIS Data Archive, Cologne. ZA6670. Data file Version 2.0.0, [doi:10.4232/1.12590](https://doi.org/10.4232/1.12590).

Блзова П. И. Структурные компоненты политической культуры молодежи: психологические факторы становления

Освещена проблема становления и трактовки понятия “политическая культура”. Определено, что этот конструкт в психологическом дискурсе более целесообразно исследовать, изучая его составные части, что позволит установить меру включенности личности в политическую среду и её компетенции в ней. Выделены следующие структурные компоненты политической культуры: политические ценности личности, ее представления о политике, мотивы к участию личности в политическом взаимодействии, политические символы, которые разделяет личность, её политическое поведение. Выявлено, что политическая культура современной молодежи формируется под влиянием трех факторов: компетентности личности в политике (отражает представления личности о политике, знания путей взаимодействия в политической жизни), статуса вовлеченности в политическую среду (отражает отношение личности к политике вообще и своей роли в ней в частности) и гражданской активности (отражает возможности личности влиять на политический процесс в обществе и осознание ею наличия этого ресурса).

Ключевые слова: политическая культура, политические ценности, представления о политике, политические символы, политическое поведение, политическая компетентность, гражданская активность.

Blozva P. I. Structural components of the youth political culture: psychological factors of its formation

The article highlights the issue of formation and interpretation of the term “political culture”. The author argues that it is appropriate to investigate this construct in the psychological discourse by studying its components. This will enable determination of the extent of individual involvement in the political environment, and his/her competence in it. The following structural components of the political culture are considered: political values of an individual, his/her conceptions regarding politics, motives of involvement in the political interaction, political symbols shared by individuals, and their political behavior. The political culture of today’s youth is influenced by three factors: 1) individual competence in politics (which reflects his/her conceptions regarding politics, and knowledge of ways to interact in the political sphere); 2) status of involvement in the political environment (which reflects individual attitude to politics in general and his/her role in politics in particular); and 3) civic engagement (which reflects individual opportunities to influence the political process in the society, and his/her awareness of the availability of this resource).

Key words: political culture, political values, conceptions regarding politics, political symbols, political behavior, political competence, political involvement.